

İbn Miskeveyh-Tecâribü'l Ümem | Şeymanur Çelikli

İDE AKADEMİ | DÖNEM ÖDEVİ 2020-2021

Giriş

Müslümanlar ilk zamanlardan itibaren büyük bir devlet ve toplum olma yolunda temelleri sağlam oluşturulmuş bir tarih ilmi meydana getirmişlerdir. Bu temeller ilk olarak Kur'an-ı Kerim ve hadisler ile oluşturulmuş ve daha sonraki süreçte farklı türdeki eserler ile tarih yazıcılığı devam etmiştir. Burada bir tarih yazıcısı olan İbn Miskeveyh'in tarih usûlüne dair yazmış olduğu Tecâribü'l Ümem eserini kısa olarak tanıtmaya çalışacağız.

Eser tufandan iki asır sonra yaşayan İran hükümdarı Uşhenc ile 369/979 tarihine kadar meydana gelen olayları anlatmaktadır. İbn Miskeveyh mukaddime kısmında "...bu kitapta bir araya getirdim ve ona Tecâribü'l Ümem ismini verdim" diye ifade eder. [1]

Eserin en eski ve tam olan tek el yazması nüshası altı cilt halinde Süleymaniye Kütüphanesin' de kayıtlıdır. [2] Süleymaniye Kütüphanesindeki nüshanın ilk üç cildi, Leone Caetani tarafından The Tajârib al-Umam or the History of ibn Miskawayh adıyla tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır. [3] Daha sonra Henry Frederick Amedroz ve David Samuel Margoliouth, Abbâsîler'in son devriyle Büveyhîler'e dair kısmı, Ebû Şücâ' er-Rûzrâverî'nin zeyliyle birlikte The Eclipse of the Abbaside Caliphate başlıklı yedi ciltlik bir seri içinde neşredip İngilizce' ye çevirmişlerdir. Bu serinin ilk üç cildi eserin Arapça tenkitli neşrini, IV, V ve VI. ciltler İngilizce tercümesini, VII. cilt de notlar, açıklamalar ve fihristi ihtiva etmektedir. Kitabın VI ve VII. ciltlerinin Kıvâmüddin Burslan tarafından yapılan tercümesi Türk Tarih Kurumu tarafından 2016 yılında basılmış ve okuyucuya kazandırılmıştır. [4]

Tecâribü'l Ümem'de Tarih Usûlü

İbn Miskeveyh'in kendi dönemi dışında kalan (H.340'tan önce) büyük bölümü başka eserlerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Dolayısıyla sınırlı sayıda kaynak kullanılmıştır. Eserinde kullandığı kaynakları şöyle sıralayabiliriz:

I)Taberî-Tarihu'r-Rüsûl ve'l-Mülûk. (H.295 yılına kadar geçen olaylarda kullanmıştır.)

II)Sabit b.Sinan-Et-Tarih. (Muktedir Billah'ın halife olduğu 295/908' den 340/952 yılına kadar olan olaylar için kullanmıştır.)

III) Büveyhiler sarayında kütüphane sorumluluğu üstlenmesi [5] sebebiyle farklı eserlerle karşılaşmış ve farklı kaynakları tarama fırsatı vermiştir.

IV) Eser'de yer alan son dönemdeki haberler Mühellibî,İbnü'l Âmid gibi vezirler ile Büveyhi sultanı Adudu'd-Devle şahsı kaynak olarak yer almaktadır.

Yazarımız ilk aşamada tarihi verileri toplayıp bu verilerin kaynaklarının sıhhatini tenkit etmiştir. Eserde özellikle İbn Miskeveyh'in tarih eserleri hakkında tenkid ettiği temel husus, bahsi geçen tarihi haberlerin tecrübe açısından istifade edilip edilemeyeceği özelliğine sahip olmalarıdır. Ona göre vakıaların özü verilmeli ve aradaki neden-sonuç ilişkisi net olarak anlaşılmalıdır.Bu sebeple eserde bazı konu ve olayları atladığını görebiliriz.Eserin yazımında rasyonalist davranış dikkat çekicidir.Zira klasik eserlerde mucizevi olaylar olduğu gibi aktarılırken, burada bu tarz olaylar makul ölçüde farklı olarak ele alınır.Örneğin; Uşhenc için şeytanları ve cinleri emri altında tutma özelliğini; başıboş ve vahşet dolu insanları emri altında tutar şeklinde yorumlamıştır. [6]

Eserin dil ve üslûbu büyük ölçüde sade ve anlaşılırdır. Uzunca edebî ifadelere yer verilmemiştir. Kaynaklardan aldığı ifadeleri kendi tarzında değiştirmiştir. Özellikle iki kişi arasında geçen diyaloglarda kişiler hakkında kendi kanaatlerini vermemiştir. Şiirlere de yer yer rastlanmaktadır. Kaynaklardan aldığı haberlerde ayıklama yaptığı

gibi şiirlerde de ayıklama yaptığını görüyoruz.-

Tecâribü'l Ümem Eserinin İçeriği

Kitabın ilk bölümü İslam öncesi İran tarihi merkez alınarak işlenen kısımdır. Burada Cemşit'in ilk divanları oluşturduğundan ve bu divanlarda ki mühürlerden, derebeylik sistemini ilk uygulayanın Menûşihîr olduğundan, İranlılar ile Türkler arasında geçen saltanat kavgalarına yer vermektedir.

İkinci bölüm Hendek Savaşın' dan itibaren ilk dönem İslam Tarihi yer almaktadır. Burada özellikle Hulefa-i Raşid'in döneminde siyasi ve askeri konulara ayrı bir önem verildiği görülmektedir. Hz.Ömer döneminde İran ile yapılan savaşlar, yapılan savaşlardaki taktik ve stratejiler üzerinde durmanın yanı sıra Müslümanların inançlarının savaşın kazanılmasındaki etkisi üzerinde durulmuştur. Bu dönem Hz.Hasan'ın hilafetten feragat ederek hilafetin Muaviye'ye bırakıldığı tarihe kadar devam etmektedir.

Üçüncü bölüm Emeviler dönemi ele alınmış ve buradaki konular halifelerin kronolojik sıralamasına göre devam etmiştir.

Dördüncü ve son bölüm Emeviler sonrası Abbasilere ayrılmıştır. Bu bölüm eserin en uzun bölümüdür. Özellikle Büveyhîler'in tarihiyle ilgili son kısmı, İbn Miskeveyh'in şahsî müşahedelerine ve dolayısıyla birinci elden verilere dayandığı için; eser bu hanedanlığın tarihi açısından en değerli kaynaklardan biri kabul edilir.

Eserde siyasi tarih yoğun olmakla beraber toplumsal, kültür ve medeniyet, iktisadi konulara dair bilgi edinmek de mümkündür.

[1] Tecârib, I/60. [2] Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3116-3121.

[1] Tecârib, I/60.

[2] Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3116-3121.